
[12. VALSTYBĖS KONTROLĖ]

13. UŽSIENIO POLITIKA IR VALSTYBĖS GYNIMAS

13.1. UŽSIENIO POLITIKA

Apie tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės galią Lietuvos teisės sistemoje žr. 1. Konstitucinės santvarkos pagrindai, 1.8. Teisėkūros ir teisės taikymo pagrindai, 1.8.4. Teisės aktų hierarchija, 1.8.4.3. Tarptautinė ir Europos Sąjungos teisė.

Valstybės geopolitinė orientacija

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

<...> su Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtintomis pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis – valstybės nepriklausomybe, demokratija ir respublika – taip pat yra glaudžiai susijusi Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija, suponuojanti Lietuvos Respublikos pasirinktą europinę ir transatlantinę integraciją. Kaip Konstitucinis Teismas pažymėjo 2011 m. liepos 7 d. nutarime, Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija reiškia Lietuvos Respublikos narystę Europos Sąjungoje bei NATO ir būtinumą vykdyti atitinkamus su šia naryste susijusius tarptautinius įsipareigojimus. Pažymėtina ir tai, kad tokia Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija yra grindžiama pripažįstamomis ir saugomomis universaliomis demokratinėmis konstitucinėmis vertybėmis, kurios yra bendros su kitų Europos ir Šiaurės Amerikos valstybių vertybėmis.

Konstitucijos tekste Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija išreikšta negatyviuoju ir pozityviuoju aspektais. Negatyvusis Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos aspektas yra išreikštas Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, pozityvusis aspektas – Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“. Šie konstituciniai aktai yra Konstitucijos sudedamoji dalis.

Negatyvusis valstybės geopolitinės orientacijos aspektas – nesijungimas į postsovietines Rytų sąjungas (Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ yra nustatytos ribos, kurių Lietuvos Respublika negali peržengti dalyvaudama tarptautinės integracijos procesuose, įtvirtintas draudimas [jungtis į kokias nors] buvusios SSRS pagrindu kuriamas naujas politines, karines, ekonomines ar kitokias valstybių sąjungas bei sandraugas. Kaip matyti iš minėto Konstitucinio akto preambulės, jį priimant vadovautasi „1918 m. vasario 16 d. ir 1990 m. kovo 11 d. aktais dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo ir 1991 m. vasario 9 d. visos tautos pareikšta valia“. Taigi šio Konstitucinio akto nuostatų pagrindas yra tas pats Tautos suverenios valios pareiškimu grindžiamas pamatinis valstybės principas, kuris įtvirtintas Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnyje – Lietuvos valstybė yra nepriklausoma

demokratinė respublika. Todėl pagal Konstituciją Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatoms taikytina tokia pati apsauga, kaip ir Konstitucijos 1 straipsnyje bei Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnyje įtvirtintai nuostatai „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad nors Konstitucijos 148 straipsnyje nėra eksplicitiškai reguliuojama Konstitucijos sudedamųjų dalių, *inter alia* Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, nuostatų keitimo tvarka, iš paties Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatų esmės kyla reikalavimas jas keisti tokia pat tvarka, kokia gali būti keičiama konstitucinė nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, t. y. tokia tvarka, kokia nustatyta Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnyje.

<...> iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kyla imperatyvas Konstitucijos pataisomis nepažeisti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darnos. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstituciją negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigtos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatos, išskyrus atvejį, kai atitinkamos šio Konstitucinio akto nuostatos būtų keičiamos tokia pat tvarka, kokia nustatyta Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 2 straipsnyje.

Pozityvusis valstybės geopolitinės orientacijos aspektas – narystė Europos Sąjungoje (Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“) (plačiau apie Lietuvos Respublikos išpareigojimą dalyvauti ekonominės ir pinigų sąjungos valstybių integracijoje įsivedant eurą žr. 11. Valstybės biudžetas ir finansai, 11.3. Lietuvos bankas, 2014 m. sausio 24 d. nutarimas)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ buvo konstituciškai patvirtinta Lietuvos Respublikos narystė Europos Sąjungoje. Kaip matyti iš šio Konstitucinio akto preambulės, jis priimtas vykdant „Lietuvos Respublikos piliečių valią, pareikštą 2003 m. gegužės 10 ir 11 dienomis įvykusiame referendume dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, taip pat reiškiant „sitikinimą, kad Europos Sąjunga gerbia žmogaus teises ir pagrindines laisves, o Lietuvos narystė Europos Sąjungoje prisidės prie žmogaus teisių ir laisvių efektyvesnio užtikrinimo“, pažymint, „kad Europos Sąjunga gerbia savo valstybių narių nacionalinį tapatumą ir konstitucines tradicijas“, ir siekiant „užtikrinti visateisį Lietuvos Respublikos dalyvavimą Europos integracijoje bei Lietuvos Respublikos saugumą ir jos piliečių gerovę“.

Taigi pabrėžtina, kad visateisį Lietuvos Respublikos, kaip Europos Sąjungos narės, dalyvavimas joje yra Tautos suverenios valios pareiškimu grindžiamas konstitucinis imperatyvas, Lietuvos Respublikos visateisė narystė Europos Sąjungoje yra konstitucinė vertybė.

Pažymėtina, kad Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ *inter alia* nustatyti konstituciniai Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindai, kurių neįtvirtinus Konstitucijoje Lietuvos Respublika negalėtų būti visateise Europos Sąjungos nare: Lietuvos Respublika, būdama Europos Sąjungos valstybe nare, dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją sutartyse, kuriomis yra grindžiama Europos Sąjunga, numatytose srityse ir tiek, kad kartu su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis bendrai vykdytų

narystės išpareigojimus šiose srityse, taip pat naudotūsi narystės teisėmis (1 straipsnis); Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus (2 straipsnis). Pabrėžtina, kad šie konstituciniai Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindai įtvirtinti Konstitucijoje vykdant referendumu pareikštą Tautos valią, kad Lietuvos Respublika būtų Europos Sąjungos narė.

Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad patys šie pagrindai, Tautos suverenios valios pareiškimas, kaip jų šaltinis, lemia reikalavimą Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 ir 2 straipsnio nuostatas pakeisti ar panaikinti tik referendumu.

Minėta, kad Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija reiškia *inter alia* Lietuvos Respublikos narystę Europos Sąjungoje bei būtinumą vykdyti atitinkamus su šia naryste susijusius tarptautinius išpareigojimus; <...> Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostata, jose įtvirtintų vertybių darna. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstituciją, referendumu nepanaikinus minėtų konstitucinių Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje pagrindų, įtvirtintų Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1, 2 straipsniuose, negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje išpareigojimai.

<...>

Pabrėžtina, jog konstitucinis visateisio Lietuvos Respublikos dalyvavimo Europos Sąjungoje imperatyvas suponuoja tai, kad konstitucinė vertybė yra būtent visateisė narystė Europos Sąjungoje, t. y. būtent visateisis, o ne dalinis dalyvavimas šios sąjungos veikloje, jos valstybių integracijoje.

<...>

<...> konstitucinis visateisio Lietuvos Respublikos dalyvavimo Europos Sąjungoje imperatyvas ir visateisė narystė Europos Sąjungoje, kaip konstitucinė vertybė, suponuoja ir konstitucinį Lietuvos Respublikos išpareigojimą kaip visateisei narei dalyvauti *inter alia* ekonominės ir pinigų sąjungos valstybių integracijoje, *inter alia* įsivedant bendrą šios sąjungos valiutą eurą, patikint išimtinę kompetenciją pinigų politikos srityje Europos Sąjungai. Pažymėtina, kad toks konstitucinis Lietuvos valstybės išpareigojimas kartu yra jos narystės Europos Sąjungoje išpareigojimas, kurį būtina vykdyti laikantis ir Konstitucijoje įtvirtintos Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos bei konstitucinio *pacta sunt servanda* principo.

Pagarbos tarptautinei teisei principas (Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas

Su Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija yra susijusi pagarba tarptautinei teisei, kuri taip pat yra konstitucinė vertybė.

Pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis. Šioje nuostatoje įtvirtintas konstitucinis pagarbos tarptautinei teisei principas, t. y. *pacta sunt servanda* principas, reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, prišimtus Lietuvos Respublikos išpareigojimus.

Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, sava valia priimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir principui *pacta sunt servanda*), yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimai). Pažymėtina, kad pagarba tarptautinei teisei yra neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo, kurio esmė – teisės viešpatavimas, dalis.

<...> Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostata, jose įtvirtintų vertybių darma. Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstituciją negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai (*inter alia* <...> Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos suponuojamos Lietuvos Respublikos narystės NATO įsipareigojimai) ir kartu – konstitucinis *pacta sunt servanda* principas, jeigu tų tarptautinių įsipareigojimų neatsisakoma vadovaujantis tarptautinės teisės normomis.

Pagarbos tarptautinei teisei principas (Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas

<...> Kaip 2014 m. sausio 24 d. nutarime pažymėjo Konstitucinis Teismas, pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis; šioje nuostatoje įtvirtintas konstitucinis pagarbos tarptautinei teisei principas, t. y. principas *pacta sunt servanda*, reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, *inter alia* tarptautines sutartis, prišimtus Lietuvos Respublikos įsipareigojimus.

Pažymėtina, kad konstitucinis principas *pacta sunt servanda* reiškia imperatyvą sąžiningai vykdyti ir tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai.

<...>

<...> Pažymėtina, kad pagarba tarptautinei teisei yra neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo, kurio esmė – teisės viešpatavimas, dalis (Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą Lietuvos Respublika privalo sąžiningai vykdyti tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, *inter alia jus cogens* normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai ir kurios yra įtvirtintos *inter alia* Seimo ratifikuotose Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse, kurios pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.

<...>

Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas, 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime aiškindamas Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį, pagal kurią Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines teises bei laisves, prisideda prie teisė ir teisingumu pagrįstos tvarkos kūrimo, ir 138 straipsnio 3 dalį, kurioje nustatyta, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, konstatavo, kad Lietuvos valstybė,

pripažindama tarptautinės teisės principus ir normas, šalies gyventojams negali taikyti iš esmės kitokių standartų; save laikydama lygiateise tarptautinės bendrijos nare, ji savo valia priima ir pripažįsta šiuos principus bei normas, jos papročius, dėsningai integruojasi į pasaulio kultūrą ir tampa natūralia jos dalimi.

Minėta, kad pagarba tarptautinei teisei yra neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo, kurio esmė – teisės viešpatavimas, dalis. Kaip ne kartą yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, šis konstitucinis principas įkūnija ir Konstitucijos preambulėje įtvirtintus atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekius (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. lapkričio 17 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai). <...> pagarba tarptautinei teisei taip pat yra susijusi su konstitucinio teisinės valstybės principo išreiškiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekiu, kuris suponuoja *inter alia* atvirumą universalioms demokratinėms vertybėms, integraciją į šiomis vertybėmis grindžiamą tarptautinę bendriją.

Taigi šios konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina ir tai, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį sąžiningai vykdant tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės (bendrosios tarptautinės teisės) normų, *inter alia jus cogens* normų, pagal kurias draudžiami tarptautiniai nusikaltimai, Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai, susiję su atsakomybe už tarptautinius nusikaltimus, *inter alia* genocidą, negali nustatyti žemesnių standartų, negu nustatytieji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas. Tokio reikalavimo nepaisymas būtų nesuderinamas su Konstitucijos preambulėje įtvirtintais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekais, kuriuos išreiškia konstitucinis teisinės valstybės principas.

Valstybės geopolitinė orientacija

Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas

Su Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtintomis pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis – valstybės nepriklausomybe, demokratija ir respublika – glaudžiai susijusi Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija, suponuojanti Lietuvos Respublikos pasirinktą europinę ir transatlantinę integraciją (2014 m. sausio 24 d. nutarimas). Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija reiškia Lietuvos Respublikos narystę Europos Sąjungoje bei NATO ir būtinumą vykdyti atitinkamus su šia naryste susijusius tarptautinius įsipareigojimus (2011 m. liepos 7 d., 2014 m. sausio 24 d. nutarimai).

Visateisė Lietuvos Respublikos narystė Europos Sąjungoje (Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“)

Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 24 d. nutarime konstatavo, kad Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ buvo konstituciškai patvirtinta Lietuvos Respublikos narystė Europos Sąjungoje. Kaip matyti iš šio konstitucinio akto preambulės, jis priimtas *inter alia* siekiant „užtikrinti visateisį Lietuvos Respublikos dalyvavimą Europos integracijoje bei Lietuvos Respublikos saugumą ir jos piliečių gerovę“.

Visateisis Lietuvos Respublikos, kaip Europos Sąjungos narės, dalyvavimas joje yra Tautos suverenios valios pareiškimu grindžiamas konstitucinis imperatyvas, Lietuvos

Respublikos visateisė narystė Europos Sąjungoje yra konstitucinė vertybė (2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

Minėtas konstitucinis visateisio Lietuvos Respublikos dalyvavimo Europos Sąjungoje imperatyvas ir visateisė narystė Europos Sąjungoje, kaip konstitucinė vertybė, suponuoja ir konstitucinį Lietuvos Respublikos išpareigojimą kaip visateisei narei dalyvauti *inter alia* ekonominės ir pinigų sąjungos valstybių integracijoje, *inter alia* įsivedant bendrą šios sąjungos valiutą eurą, patikint išimtinę kompetenciją pinigų politikos srityje Europos Sąjungai. Pažymėtina, kad toks konstitucinis Lietuvos valstybės išpareigojimas kartu yra jos narystės Europos Sąjungoje išpareigojimas, kuri būtina vykdyti laikantis ir Konstitucijoje įtvirtintos Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos bei konstitucinio principo *pacta sunt servanda* (2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

Lietuvos valstybės tarptautinio bendradarbiavimo konstituciniai pagrindai

Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas

<...> oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, susijusios su bendrais Lietuvos valstybės tarptautinio bendradarbiavimo konstituciniais pagrindais:

– bendri valstybės tarptautinio bendradarbiavimo konstituciniai pagrindai įtvirtinti įvairiose Konstitucijos nuostatose, *inter alia* jos 135 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo, taip pat Konstitucijos 136 straipsnyje, kuriame įtvirtinta, kad Lietuvos Respublika dalyvauja tarptautinėse organizacijose, jeigu tai neprieštarauja valstybės interesams ir jos nepriklausomybei (2011 m. kovo 15 d. nutarimas); pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis; pagarba tarptautinei teisei, t. y. sava valia priimtų tarptautinių išpareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir principui *pacta sunt servanda*) yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas (2006 m. kovo 14 d. nutarimas);

– pagarba tarptautinei teisei yra neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo, kurio esmė – teisės viešpatavimas, dalis (2014 m. sausio 24 d., 2014 m. kovo 18 d. nutarimai); pagarba tarptautinei teisei taip pat yra susijusi su konstitucinio teisinės valstybės principo išreiškiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekiu, kuris suponuoja *inter alia* atvirumą universalioms demokratinėms vertybėms, integraciją į šiomis vertybėmis grindžiamą tarptautinę bendriją (2014 m. kovo 18 d. nutarimas);

– bendriems Konstitucijoje įtvirtintiems valstybės tarptautinio bendradarbiavimo pagrindams būdinga *inter alia* tai, kad yra nustatyta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija (2011 m. kovo 15 d. nutarimas); Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija – tai Lietuvos Respublikos narystė Europos Sąjungoje ir NATO ir būtinumas vykdyti atitinkamus su šia naryste susijusius tarptautinius išpareigojimus (2014 m. sausio 24 d., 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimai); tokia Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija grindžiama pripažįstamomis ir saugomomis universaliomis demokratinėmis konstitucinėmis vertybėmis, kurios yra bendros su kitų Europos ir Šiaurės Amerikos valstybių vertybėmis (2014 m. sausio 24 d. nutarimas); visateisis Lietuvos Respublikos, kaip Europos Sąjungos narės, dalyvavimas joje yra Tautos suverenios valios pareiškimu

grindžiamas konstitucinis imperatyvas, Lietuvos Respublikos visateisė narystė Europos Sąjungoje yra konstitucinė vertybė (2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

<...> Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti Lietuvos Respublikos tarptautinio bendradarbiavimo pagrindai, kuriais siekiama įgyvendinti konstitucinius užsienio politikos tikslus užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisidėti prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos geopolitinę orientaciją, suponuoja ir tokią Lietuvos valstybės, jos institucijų ir jose dirbančių asmenų veiklą, kuria siekiama prisidėti prie kitų valstybių partnerystės su Europos Sąjunga ar NATO arba jų integracijos į šias organizacijas skatinant universalių, demokratiškas valstybių vertybių ir Europos Sąjungos teisės principų, kaip antai demokratijos, teisės viršenybės, skaidrumo, teismų ir teisėjų nepriklausomumo, pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, *inter alia* teisingumo sistemų ir teismų veiklos tobulinimo srityse, sklaidą.

Pagarbos tarptautinei teisei principas

Konstitucinio Teismo 2016 m. gruodžio 22 d. nutarimas

<...> Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra konstatuota, jog pagarba tarptautinei teisei, t. y. sava valia prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir principui *pacta sunt servanda*), yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas (*inter alia* 2006 m. kovo 14 d., 2012 m. rugsėjo 5 d., 2014 m. sausio 24 d. nutarimai, 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas). Pagarba tarptautinei teisei yra neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo, kurio esmė – teisės viešpatavimas, dalis (2014 m. sausio 24 d., 2014 m. kovo 18 d. nutarimai).

Konstatuota ir tai, kad vidaus teisėje įgyvendinant tarptautinius Lietuvos Respublikos įsipareigojimus būtina atsižvelgti į Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą Konstitucijos viršenybės principą (2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas).

13.2. VALSTYBĖS GYNIMAS

Statutinės valstybės tarnybos ypatumai

Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 6 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog statutinių valstybės institucijų (*inter alia* policijos, vidaus tarnybos ir saugumo tarnybos įstaigų) pareigūnai atlieka statutinę valstybės tarnybą, kuri yra specifinė valstybės tarnybos rūšis, besiskirianti nuo kitokios (civilinės) valstybės tarnybos ir karo tarnybos. Iš statutinės valstybės tarnybos sampratos kyla *inter alia* šie jai būdingi bruožai: griežto hierarchinio pavaldumo statutiniai santykiai, kuriems būdingas *inter alia* ypatingas tarnybos atlikimo režimas, specialūs reikalavimai statutinių valstybės institucijų pareigūnams (*inter alia* susiję su jų lojalumu Lietuvos valstybei ir patikimumu, išsilavinimu, amžiumi, sveikatos būkle ir pan.), specifiniai šių pareigūnų įgaliojimai (*inter alia* jiems nepavaldžių asmenų atžvilgiu, taip pat susiję su prievartos priemonių naudojimu), specialios socialinės ir kitos garantijos (2012 m. vasario 27 d. nutarimas).

Karinės ir sukarintos valstybės institucijos (Konstitucijos 141 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 4 d. nutarimas

Konstitucijoje valstybės (valstybinė) tarnyba *expressis verbis* minima ne tik 33 straipsnio 1 dalyje, bet ir 141 straipsnyje <...>.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad vienos valstybės funkcijos yra vykdomos pirmiausia ar daugiausia per civilines valstybės (ir savivaldybių) institucijas, o kitos – per karines ir (arba) sukarintas valstybės institucijas (2009 m. rugsėjo 24 d., 2012 m. vasario 27 d. nutarimai). Kiekvienos valstybės funkcijos turinys ir jos vykdymo aplinkybės lemia tai, kad šias funkcijas vykdančios valstybės institucijos negali nesiskirti savo statusu ir veiklos pobūdžiu (2004 m. gruodžio 13 d., 2012 m. vasario 27 d. nutarimai). Pagal Konstituciją karinė, sukarinta ir saugumo tarnybos yra atribotos nuo civilinės tarnybos; Konstitucijoje yra įtvirtinta diferencijuota civilinių valstybės institucijų ir karinių bei sukarintų valstybės institucijų samprata; tai sudaro teisinę prielaidą teisės aktais diferencijuotai reguliuoti santykius, susijusius su civilinių valstybės institucijų ir karinių bei sukarintų valstybės institucijų veikla, taip pat nustatyti tokių civilinėse ir karinėse bei sukarintose valstybės institucijose dirbančių asmenų teisinį statusą, kuris turėtų tam tikrus ypatumus (2002 m. gruodžio 24 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2009 m. rugsėjo 24 d., 2012 m. vasario 27 d. nutarimai). Konstitucijos 141 straipsnyje nurodytos sukarintos tarnybos negali būti tapatinamos su karinėmis krašto apsaugos sistemos institucijomis ir jų pareigūnai negali būti tapatinami su krašto apsaugos sistemos kariais; Konstitucijos 141 straipsnio sąvoka „sukarintos tarnybos“ aiškintina kaip apimanti statutinės valstybės institucijas, nepriskirtinas krašto apsaugos sistemai (t. y. policijos, vidaus tarnybos ir saugumo tarnybos įstaigos, taip pat kitos valstybės institucijos, kurių veikla, atsižvelgiant į jų paskirtį ir funkcijas, turi būti organizuojama remiantis statutiniais santykiais); Konstitucijos 141 straipsnyje nėra pateikta išsamaus sukarintų (statutinių) valstybės institucijų sąrašo, todėl įstatymų leidėjas, reguliuodamas valstybės tarnybos santykius, gali numatyti ir kitas nei policijos, vidaus tarnybos ir saugumo tarnybos valstybės institucijas (*inter alia* muitinę), kurių veikla, atsižvelgiant į jų paskirtį ir funkcijas, turi būti organizuojama remiantis statutiniais santykiais (2012 m. vasario 27 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas taip pat yra pažymėjęs, kad valstybės nepriklausomybė, teritorijos vientisumas, konstitucinė santvarka yra vienos svarbiausių konstitucinių vertybių, kurių apsauga yra prioritetinga visų piliečių ir valstybės valdžios priedermė, todėl valstybės apsaugos funkcijai, kuri apima konstitucinių vertybių, kaip prioritetingų, apsaugą, vykdyti yra reikalinga atskira institucinė sistema, sudaryta iš karinių ir sukarintų valstybės institucijų. Tarnyba šioje sistemoje yra viena iš konstitucinio valstybės tarnybos, kaip tarnybos Lietuvos valstybei ir pilietinei Tautai, instituto rūšių, apimanti ir karo tarnybą, kuri tiesiogiai užtikrina valstybės apsaugos funkcijos vykdymą. Todėl tarnybai sukarintose ir karinėse institucijose yra taikomi valstybės tarnybai keliami pagrindiniai konstituciniai reikalavimai (2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas).

Karo tarnyba; reikalavimai krašto apsaugos sistemos, *inter alia* karo tarnybos, organizavimo teisiniam reguliavimui (Konstitucijos 139 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 4 d. nutarimas

Atskleisdamas konstitucinę karo tarnybos sampratą Konstitucinis Teismas 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarime konstatavo, kad karo tarnyba yra skirta gynybinėms valstybės

funkcijoms vykdyti, todėl ji yra viena iš valstybės tarnybos rūšių, tačiau, atsižvelgiant į karo tarnybos funkcijos konstitucinę svarbą, atribota nuo civilinės tarnybos; karo tarnyba laiduoja vienu svarbiausių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybės, teritorijos vientisumo, konstitucinės santvarkos – apsaugą ir valstybės gynimą nuo užsienio ginkluoto užpuolimo; karo tarnybos subjektai turi specifinį teisinį statusą, jiems yra keliami specialūs reikalavimai ir nustatyti draudimai, *inter alia* Konstitucijos 141 straipsnyje įtvirtintas konstitucinis draudimas būti Seimo nariais ir savivaldybių tarybų nariais, užimti renkamas ar skiriamas pareigas civilinėje valstybės tarnyboje; karo tarnybos, kuri yra vienas iš krašto apsaugos sistemos pagrindų, teisinis reguliavimas yra konstitucinė įstatymų leidėjo prerogatyva, įtvirtinta Konstitucijos 139 straipsnio 3 dalyje.

Konstitucijos 139 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad krašto apsaugos organizavimą nustato įstatymai. Aiškindamas šią Konstitucijos nuostatą Konstitucinis Teismas 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarime suformulavo tokias <...> oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas, susijusias su įstatymų leidėjo diskrecija reguliuoti krašto apsaugos sistemos, *inter alia* karo tarnybos, organizavimą:

– nustatyti krašto apsaugos sistemos organizavimą Konstitucijoje pavesta įstatymų leidėjui; taigi Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų leidėjo prerogatyva, paisant Konstitucijos normų ir principų, nustatyti krašto apsaugos sistemos, *inter alia* karo tarnybos, reguliavimą;

– įgyvendindamas Konstitucijos 139 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą diskreciją reglamentuoti krašto apsaugos sistemos organizavimą, įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos normų ir principų – įstatymuose turi būti nustatytas toks krašto apsaugos sistemos, *inter alia* karo tarnybos, organizavimo reguliavimas, kuris užtikrintų vienu svarbiausių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybės, teritorijos vientisumo, konstitucinės santvarkos – apsaugą ir tinkamą valstybės gynimą nuo užsienio ginkluoto užpuolimo;

– iš Konstitucijos, *inter alia* jos 3, 139, 141, 142 straipsnių nuostatų, įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad Lietuvos Respublika turėtų reguliarią, gerai organizuotą kariuomenę, pajėgią vykdyti konstitucines funkcijas, *inter alia* priedermę ginti valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo; įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su krašto apsaugos, *inter alia* kariuomenės, organizavimu, turi gana plačią diskreciją; įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos normų ir principų, gali pasirinkti įvairius kariuomenės modelius ir karo tarnybos formas; Konstitucija nedraudžia nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį Lietuvos kariuomenė, kurios paskirtis – saugoti ir ginti valstybę bei jos piliečius nuo ginkluoto užpuolimo, būtų organizuota profesinės ir savanorių karo tarnybos pagrindu;

– įstatymų leidėjas, įstatymais reguliuodamas krašto apsaugos sistemos, *inter alia* karo tarnybos, santykius, privalo paisyti konstitucinių nuostatų ir principų, įpareigojančių užtikrinti tinkamą krašto apsaugą; teisinis reguliavimas turi būti nustatomas atsižvelgiant į geopolitinę situaciją ir kitus veiksnius, darančius įtaką valstybės saugumui; įstatymų leidėjas privalo įvertinti galimas grėsmes valstybės saugumui, ilgalaikius politinius procesus, valstybės dalyvavimą valstybių tarpusavio pagalbos organizacijose, valstybės tarptautinius įsipareigojimus saugumo užtikrinimo, taikos palaikymo misijose ir kt.;

– Konstitucijai neprieštarautų tik toks krašto apsaugos sistemos, *inter alia* karo tarnybos, teisinis reguliavimas, kuris būtų nustatytas atsižvelgiant į galimas grėsmes

valstybės saugumui ir užtikrintų valstybės gynimą nuo užsienio ginkluoto užpuolimo, *inter alia* tinkamą piliečių parengimą ginti valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo;

– Lietuvos Respublika, siekdama apsaugoti Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintas vertybes – valstybės nepriklausomybę, teritorijos neliečiamybę, konstitucinę santvarką, privalo krašto apsaugos sistemą, *inter alia* karo tarnybą, organizuoti taip, kad valstybė turėtų gerai parengtų, reguliarių, pasirengusių operatyviai reaguoti į grėsmes valstybės saugumui karo tarnybos pagrindu sudarytų junginių; tai gali būti savanorių karo tarnybos ir privalomosios karo tarnybos arba profesinės karo tarnybos (arba kelių minėtų tarnybos rūšių) pagrindu sudaryta kariuomenė, pajėgi vykdyti valstybės gynybos funkcijas; pagal Konstituciją, *inter alia* jos 139 straipsnio 2 dalį, konkretų kariuomenės modelį turi nustatyti įstatymų leidėjas;

– kad ir kaip tikroji karo tarnyba būtų organizuota, įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad nebūtų paneigta jos konstitucinė paskirtis užtikrinti pasirengimą ginti valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo ir jos gynimą.

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad iš Konstitucijos kylanti karo tarnybos, *inter alia* profesinės karo tarnybos, paskirtis užtikrinti pasirengimą ginti valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo ir jos gynimą suponuoja tam tikrus specifinius jos ypatumus, kaip antai: būtinumą nuolat palaikyti kovinę parengtį ir su tuo susijusį ypatingą tarnybos atlikimo režimą (*inter alia* karo tarnybos laiko, jos nepertraukiamumo ir mobilumo ypatumus, griežto hierarchinio pavaldumo karių tarpusavio santykius, karių laipsnių sistemą, drausminės atsakomybės specifiką); ypatingą karių teisinį statusą, apimančią specifinius jų įgaliojimus (*inter alia* susijusius su karinės jėgos naudojimu), specifinius kariam šioje tarnyboje keliamus reikalavimus (*inter alia* susijusius su jų lojalumu Lietuvos valstybei, amžiumi, sveikatos būkle, taip pat išsilavinimu, fiziniu pasirengimu, moralinėmis savybėmis ir pan.), tam tikrus jiems taikomus apribojimus ir draudimus, taip pat specialias socialines ir kitas garantijas; specialų teisinį reguliavimą teisės aktais (statutais), kuriais nustatoma karo tarnybos atlikimo tvarka ir sąlygos.

Profesinės karo tarnybos karių veiklos apribojimai (Konstitucijos 33 straipsnio 1 dalis, 141 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 4 d. nutarimas

<...> Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime nurodytais konstituciniais reikalavimais valstybės tarnautojų teisės dirbti kitą darbą teisiniam reguliavimui turi būti vadovaujamosi reguliuojant ir profesinės karo tarnybos karių veiklos apribojimus. Šie iš Konstitucijos 33 straipsnio 1 dalies kylantys apribojimai turi būti tokie, kad profesinėje karo tarnyboje būtų išvengta viešųjų ir privačiųjų interesų konflikto, kad ši tarnyba nebūtų panaudojama asmeniniais interesais, kad nebūtų trukdoma profesinės karo tarnybos kariui atlikti savo pareigas, kad nebūtų kenkiama profesinės karo tarnybos autoritetui, kad ji nebūtų diskredituojama, taip pat kad profesinės karo tarnybos karys nedirbtų tose įmonėse, įstaigose, organizacijose, kurių atžvilgiu jis turi valdingus įgaliojimus arba kurių veiklą kontroliuoja, prižiūri, arba dėl kurių priima kokius nors kitus sprendimus.

<...>

<...> pagal Konstitucijos 141 straipsnį asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai negali būti Seimo nariais ir savivaldybių tarybų nariais, užimti

renkamų ar skiriamų pareigų civilinėje valstybės tarnyboje, dalyvauti politinių partijų ir politinių organizacijų veikloje.

Taigi Konstitucijos 141 straipsnyje yra *expressis verbis* įtvirtinti tam tikri specialūs karių veiklos apribojimai, kuriais siekiama užtikrinti karinių valstybės institucijų depolitizavimą ir išreiškiamas konstitucinis civilinės demokratinės karinių valstybės institucijų kontrolės principas.

<...>

Minėta <...>, kad įstatymų leidėjas, įgyvendindamas Konstitucijos 139 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą diskreciją reguliuoti krašto apsaugos sistemos organizavimą, privalo įstatymuose nustatyti tokį krašto apsaugos sistemos, *inter alia* karo tarnybos, organizavimo reguliavimą, kuriuo būtų užtikrinta vienu svarbiausių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybės, teritorijos vientisumo, konstitucinės santvarkos – apsauga ir tinkamas valstybės gynimas nuo užsienio ginkluoto užpuolimo; iš Konstitucijos įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad Lietuvos Respublika turėtų reguliarią, gerai organizuotą kariuomenę, pajėgią vykdyti konstitucines valstybės gynimo funkcijas; reguliuodamas krašto apsaugos sistemos, *inter alia* karo tarnybos, santykius įstatymų leidėjas turi atsižvelgti į geopolitinę situaciją ir kitus veiksnius, darančius įtaką valstybės saugumui, įvertinti galimas grėsmes jam, ilgalaikius politinius procesus, valstybės dalyvavimą valstybių tarpusavio pagalbos organizacijose, valstybės tarptautinius išipareigojimus saugumo užtikrinimo, taikos palaikymo misijose ir kt.

Taigi <...> konstatuotina, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas santykius, susijusius su profesinės karo tarnybos karių veiklos apribojimų nustatymu, privalo paisyti Konstitucijos 141 straipsnio, kuriame *expressis verbis* įtvirtinti tam tikri specialūs veiklos apribojimai, ir jos 33 straipsnio 1 dalies, iš kurios kyla apribojimai profesinės karo tarnybos kariams dirbti kitokį nei nurodytasis 141 straipsnyje kitą darbą. Konstitucinė karo tarnybos paskirtis, kario statuso ypatumai, ypatingas šios tarnybos pobūdis ir kitos svarbios aplinkybės, susijusios su valstybės gynimo ir saugumo užtikrinimu bei valstybės prisiimtų tarptautinių išipareigojimų vykdymu, suponuoja įstatymų leidėjo diskreciją nustatyti ir kitokius profesinės karo tarnybos karių veiklos apribojimus.

<...>

Kartu pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas, įgyvendindamas savo diskreciją nustatyti kitokius [nei Konstitucijos 141 straipsnyje *expressis verbis* įtvirtintieji ir iš jos 33 straipsnio 1 dalies kylantieji] profesinės karo tarnybos karių veiklos apribojimus, *inter alia* draudimą dirbti pagal darbo sutartį ir užsiimti individualia veikla, turi nustatyti ir tokį jų darbo apmokėjimo teisinį reguliavimą, kuriuo būtų užtikrinta galimybė profesinės karo tarnybos kariams visavertiškai ir oriai vykdyti savo konstitucinę priedermę.

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys, kad <...> darbas pagal darbo sutartį ir individuali veikla yra panašios veiklos formos pagal jų tęstinumą ir jomis užsiimančių asmenų tikslą gauti pajamų, tačiau skiriasi savo pobūdžiu: darbo santykiams yra būdinga darbuotojo subordinacija darbdaviui, o individualiai veiklai – savarankiškumas. Todėl, įgyvendindamas savo diskreciją nustatyti kitokius nei Konstitucijos 141 straipsnyje *expressis verbis* įtvirtintieji ir iš jos 33 straipsnio 1 dalies kylantieji profesinės karo tarnybos karių veiklos apribojimus, įstatymų leidėjas gali atsižvelgti, be kita ko, į šių veiklos rūšių ypatumus.